

UNIVERSITY OF LODZ
FACULTY OF ECONOMICS AND SOCIOLOGY

Jakub Krzysztof Adamski

ABSTRACT

Adaptation and Perception of Immigrants in European Countries. A Comparative Study

Doctoral thesis written under the supervision of
dr hab. prof. nadzw. UŁ Tomasz Ferenc
in Department of Sociology of Art and Education

Lodz 2018

The purpose of this dissertation is to identify the variables affecting levels of adaptation of immigrants to their host societies, and the attitudes of indigenous people towards foreigners in Europe. An important stepping stone to its completion is exploring how both of these phenomena are affected by their contexts: temporal and spatial, as well as the ensemble of historical and political relationships in which they are entangled. In other words, the core reasoning focuses on an examination, as comprehensive as possible, of the process of integration of immigrants into the given host societies, while taking into account the perspective of both the local and inflowing populations, as well as the multi-threadedness, multi-dimensionality, multi-levelness, and the temporal and spatial volatility of this phenomenon.

The choice of such a research problem results from the changes that have occurred over the last dozen or so years in Europe in relation to human mobility. One can point to instances such as the extension of the European Union (including the biggest one in the year 2004), changing patterns and channels of migration, terrorist attacks and the resulting increase in antipathy to foreigners, a growing relevance of migration issues in the consciousness of Europeans, as well as many other phenomena and processes that shape the ethnic composition of the continent, all the while generating new tensions and challenges. At the same time, European societies are struggling with demographic problems and a varying demand for different kinds of labor force. These difficulties can be solved by attracting people from abroad. This means that migration is an important element supporting the development of modern European societies - indeed, it has always been such. Therefore, migration seems to be a constant and necessary part of life in Europe, while the multiethnic structure of its countries is often a cause of resentment and tensions between the indigenous and foreign populations, which in turn undermines social order and cohesion, as well as increases uncertainty and could result in forfeiting the benefits of mobility altogether. Thus, it becomes important to know what fuels anti-integration sentiments, what are the sources of possible concerns and misunderstanding, and what are the mutual needs and expectations of both subpopulations. The dissertation is intended to help explore these issues taking into account their diversity based on the criteria of time, space, level of analysis, etc.

At this point, it is worth noting that the basis for completion of the study's main aim rests upon quantitative studies in the form of correlations, analyzes of variance, and multivariable regression analyzes conducted on data collected from the European Social Survey (*Europejski Sondaż Społeczny*) and other databases such as those run by the Organization for Economic

Cooperation and Development (*OECD*) or the World Bank (for macro-level analyzes). This choice is dictated by the need for studies that take into account people from different European countries, and the capacity to extract various subpopulations, while simultaneously dividing such data accordingly with the previously mentioned differentiation factors (eg. the temporal and spatial contexts). At the same time, the necessary databases had to take into account the variables concerning many dimensions of state development and social life in order to obtain the desired complexity of analyzes.

Once we have such a general context in which the dissertation is embedded, we shall proceed to a more detailed discussion of its contents, including the results obtained.

Given the dissertations purpose and the analyzes designed to accomplish it, the first chapter, called „Adaptation and approach to immigrants – theoretical considerations”, concerns the two most important analytical categories, namely – the adaptation of immigrants and the attitude towards immigrants as demonstrated by the indigenous population. First of all, the definitional issues related to the understanding of the term *adaptation* were discussed. Next, the chapter’s attention focuses on the theory of acculturation and adaptation, as it could be found in the works of John Berry. It serves as a theoretical foundation outlining the field of research in studies on the arrival and entrance of newcomers into a new society. It consists of four acculturation strategies on the one hand, and four approaches of the host society to the newcomers on the other. Finally, as I mentioned, Berry provides a general framework for research on acculturation (as well as adaptation). The subsequent part of the chapter deals with the extension of the conceptual framework related to the process of acculturation and adaptation, with concepts such as assimilation, integration, incorporation. What is more, it is reconsidered how typologizations are made to describe the adaptation of immigrants to new social conditions in the form of concepts such as *selective* or *linear assimilation*, as well as through identifying various dimensions in which the adaptation process may occur, e.g.: structural, economic, cultural, political etc. The last part of this chapter touches upon theories designed to explain what determines the attitude of the local population to newcomers. The *group threat theory* acts here as a focal point for considerations, as well as the hypotheses formulated in reference to it (eg. *fiscal burden*). Nonetheless, references to the *contact theory* are also invoked here.

Chapter two, titled „Historical and theoretical boundaries of migration”, consists of two interlocked parts. The first one presents the history of intra-European migration and migration

between Europe and its overseas colonies. This discussion begins with the seventeenth century, by through a brief introduction of the phenomenon of colonialism, and ends at the turn of the 21st century. This period has its own internal periodization, but at this point it is worth just pointing out that until the interwar period, intracontinental and intercontinental flows are discussed separately, and the rest of the description becomes focused on the European context. These historical considerations have been organized in such a way that it is possible to trace the development of the most important phenomena (e.g. colonization, industrialization, urbanization), which have become the cause of new types of migration (e.g seasonal, chain), approaches to immigration (e.g. the *Gastarbeiter* approach), migration systems (e.g. between Spain and France) and immigration policies (e.g. the politics of white America). The discussion on migration issues after World War II poses questions, on the one hand, about new trends in international mobility (e.g. transformation of Southern European countries into immigration countries), but also sheds a light on the consequences of previously discussed periods (e.g. the inflow of immigrants from former colonies). The most crucial theme, however, is that this chapter shows where the phenomena existing today in international migration came from, thus providing the basis for interpreting the results obtained in the analyzes. The second part of this chapter provides an overview of theories explaining how migration arises, develops and lasts. The first group of theories include: *neoclassical theory of migration*, *new economics of migration*, the *dual* (and *segmented*) *labor market theory*, *dependency theory* and *world systems theory*, and the other contains: *migration networks theory*, *transnational spaces theory*, *cumulative causation theory*, *institutional theory*, as well as the *migration systems theory*. It is worth adding that these theories have been developed at the intersection between various scientific disciplines, e.g. geography, economics and sociology. Moreover, their partitioning could also happen under different circumstances, namely by having a look at them from the perspective of each particular level to which they relate, e.g. the *world-systems theory* is related to the requirements of macro-level cases and the *new migration economics* refers to the micro-level (families). It should be emphasized that many of these theories refer to the aforementioned historical considerations and result from the times in which they were created and are influenced by the phenomena that were taking place back then. The chapter concludes with a review of the challenges facing the study of contemporary migrations, and a discussion of proposals related to contentions issues such as: *the holistic nature of migration theories*; *the need to overcome*

dichotomies; the irregularities and gaps in the research field of migration studies; the explanatory inability regarding some of the key issues related to the migration process. A short commentary is also applied to new synthetic approaches and the challenges facing them. It is worth noting that the dissertation takes into account the demands formulated in the literature, which include the need to: contextualize the research politically, conduct research on many levels of analytical units, make comparisons between countries and time units, as well as referencing existing theoretical body of work.

As has been emphasized, one of the demands formulated in relation to the research field of studies on contemporary migration is the necessity to include political context in such considerations. The third chapter, titled „Migration policies – formal context of international mobility”, was devoted precisely to do just that. Given that the dissertation is about Europe, most of the attention is focused on activities undertaken within the EU. First, issues were raised about terminology related to immigration, social, integration etc. policies, and then a review of classical models of social and immigration policy was drawn up. These considerations provide a platform for the next part of the chapter, in which a new model in European policy regarding immigration is presented, based largely on the experiences of Southern European countries. This model is characterized by militarization and focus on the protection of EU borders (both of which are results of an increasing prevalence of refugee influxes and irregular flows of migration), connecting integration capabilities with entitlements, focusing on temporary and seasonal migration, strong media coverage of immigration and a high degree of politicization of this phenomenon. Problems emerging in this region of the EU, and its general weakness in the face of difficulties related to international mobility, make for a compelling case to direct attention to their policies aimed at migration. First, an overview of the evolution of EU's programmatic approach to mobility management was laid out, including the identification of entities involved, and magnifying the division of powers between the EU and the member countries. The issue of population flows management can be reduced to two complex topics, namely: what is the internal organization of initiatives and tasks implemented, and what measures are being taken in relations between the EU and third-party agents. By way of example, it can be added that the first of the mentioned ranges includes, for example, difficulties in division of competences and obligations between EU entities or in raising public awareness about migration, and the other includes issues related to negotiations of different types of agreements with non-member countries on joint

control of population flows (especially those of an irregular nature). The chapter ends with a discussion of EU's still-developing integration policy, together with a description of its origins, conditions and certain agenda-oriented solutions. This approach is an important feature of contemporary thinking about the adaptation of immigrants in Europe, and the possibilities of impacting the attitudes of local people to newcomers.

The three chapters described above close out the issues constituting the theoretical and contextual basis for the dissertation. The fourth chapter, entitled „Research methodology”, is entirely devoted to the methodological issues common to subsequent empirical chapters. Firstly, it covers the main research problem discussed in the dissertation, as well as the objectives of the study and related detailed research questions. Next, the requirements set for the data are formulated, such that they would allow conducting analyzes aimed at achieving the objectives of the study. Much attention was paid to selecting a database, eventually resulting in a decision to use the European Social Survey, which enabled at the same time to define the factors that may differentiate the results obtained, i.e. the analyzes include two units of time (2006 and 2014) and 14 countries (grouped in four cultural regions: Western Europe, Central Europe, Post-communist countries and Scandinavian countries). The remainder of the chapter covers the operationalization of the three major latent variables: *openness to immigrants*, *attitudes towards immigrants* and the *level of immigrant adaptation*. It is worth emphasizing that the last of these variables is the author's own construct, largely experimental, which captures the adaptation in the form of a single variable. Therefore, the most attention was devoted to its description.

The fifth chapter, titled „Migration in macrostructural context”, is divided into two parts. First of all, the characteristics of the studied population were analyzed from the perspective of basic demographic characteristics, including frequency distributions for: *sex*, *age*, *place of residence*, *performed profession*, *level of education* and *years spent on emigration* (in the case of immigrants), as well as information on the origin of the immigrant population (presented for the entire sample and individual cultural regions). The second part of the chapter concerns correlations. At first, terms were set out for the data's analytic utility and brought under closer inspection, which ultimately resulted in adding auxiliary databases, among which were those provided by the World Bank and the *OECD*, as well as macroeconomic, macrosocial and macropolitical indicators. During the next step, research hypotheses and assumptions behind the statistical data analysis method are formulated. The rest of the chapter contains a presentation of

the interpretation of the results obtained, together with conclusions referring to hypotheses and research objectives. Correlations were carried out at the macro level, i.e. countries, for main latent variables and macro level indicators, in both time units.

The sixth chapter, „Migration from the perspective of demographical characteristics”, deals with the analysis of variance. It leads with issues related to data and variables used in the analysis, as well as hypotheses and assumptions behind the considered method of statistical data analysis. As in the case of correlation, further part of the chapter contains interpretations of the results obtained from analysis and ends with the verification of hypotheses, and references to the objectives of the study. The analyzes of variance were carried out at the micro level, i.e. units, for main latent variables and basic demographic characteristics indicated in the population characteristics (including *income*, while omitting the origins of immigrants), in both units of time, and for whole subpopulations.

The seventh chapter, „Migration in microstructural context”, is concerned with multivariable regression analyzes. Again, methodological issues are presented first: the selection and description of predictors and the construction of regression models to explain the levels of main latent variables, as well as assumptions laying behind the chosen method and research hypotheses. The remainder of the chapter includes the interpretation of the obtained results and conclusions about hypotheses and research objectives. Regression analyzes were carried out at the micro level, i.e. for units, for main latent variables, and for thematic predicates separated on the basis of the deliberations contained in previous chapters, in both time units, and for the entire sample and four cultural regions.

As part of the dissertation's ending, an overall summary was made and a joint interpretation of all results was summarized appropriately. The final conclusions were discussed from a systemic perspective.

In terms of the most general summary of the results stemming from the conducted research, it should be stated that the variables relating to or affecting the level of main latent variables are strongly dependent:

- on the temporal context, which manifests itself in significant differences in results between years 2006 and 2014. Of highest importance in this regard is the occurrence of economic crises, the growing cognizance of migration issues in European societies, the process of revision of integration policies in individual regions.

- on the spatial context, which is visible in the form of regional specifics. The characteristics of individual regions in terms of variables affecting the level of main latent variables is strongly embedded in the history of migration in a given area, geopolitical location, as well as other features, for example:
 - Central Europe seems to be the most utilitarian towards migration, although there are signs of revision of integration policy. Similarly, immigrants have a rather instrumental approach to adaptation in this case.
 - The Scandinavian countries have a strong ideological and cultural approach to the issue of attitudes towards immigrants. The adaptation process seems to be smoothed out in this case and is connected with the mutual acceptance of the natives and newcomers.
 - Post-communist countries are characterized by the apparent lack of foundation to build a distinctive attitude to outsiders (probably due to a lack of experience with ethnically foreign migration) who, given the historical reflections and the results obtained during this research, are almost natives, while their adaptation does not seem to be influenced by patterns present in other regions. Interestingly, the attitude towards immigrants seems to be reflected, i.e. based on international discourse rather than actual experience.
 - Western Europe has by far the longest tradition concerning migration, in which the adaptation of newcomers is left to the logic of the market and, therefore, leaves it upon the immigrants' own efforts to fully integrate. This is evident in the diversity of variables that are relevant to the *level of adaptation of immigrants*. At the same time, the attitude towards newcomers is strongly dependent on general trends and issues, and thus on ethnic tensions and economic crises, as well as revisions of approaches to integration.
 - It is worth noting that there are differences between regions in which integration is strongly dependent on market logic and those with a different specificity. Here, the question of who bears the broadly understood adaptation costs is revealed, which is related to the needs and expectations of both subpopulations.
- on units of analysis, because, for example, *openness to immigrants* as a variable functions better at the level of macro-analysis and worse at the micro level, while the *attitude to*

immigrants is explained to a greater extent at the individual level, and at the same time correlating at the macro level worse than *openness to immigrants*. Moreover, in regression analyzes the economic predictors have a relatively low potency, while correlations show their relevance to be clearly visible.

In general, it can be noted that at the level of correlation, variables that have an impact on the attitudes towards immigrants are, to a large extent, the unemployment/employment rates in 2014, which are the result of economic crises (these connections are absent in 2006). In addition, attitudes towards immigrants seem to be important for shaping favourable regulations aimed at immigrants, however, only *openness to immigrants* is significantly and strongly linked to the *level of immigrant adaptation*. In the case of the level of immigrants' adaptation the most important indicators at the macro level are indicators confirming the affluence of a given country, but only in the year 2006. In contrast, in 2014 the most statistically significant and strong relationships occur along with the Human Development Index and its indexes, and with the *MIPEX* index (concerning regulations related to integration policies) and its dimensions. In both time units, the issues of unemployment / employment remain commonly relevant.

At the micro level, it can be observed how strongly the levels of main latent variables are dependent on the personal characteristics of the respondents (explaining often more than 20% of the variance in the final models). In the case of immigrants, demographic characteristics seem to be the most important, especially *years of education* (level of education), *age* and *years spent in emigration*. Thematic variables play a smaller role, although the influence of *attitude towards institutions*, and active values is still visible. In the case of native populations, the situation is the opposite - only the *years of education* count among the demographic characteristics (in the case of *openness to immigrants*, also *age* – which indicates some grievances in this respect), while two paths seem to be visibly shaping the attitudes towards the visitors: cultural and political. The first is based on passive values and the second on the *opinion on the condition of the state* and political views that are thematic predictors.

As I pointed out, these are only examples of very general results of analyzes related to research objectives and questions. Dependencies and relationships are in abundance and their interpretations are extensive and often based on historical and contextual reflections. Due to the exploratory nature of research, research hypotheses refer to the specifics of methods, hence their number and character make it impossible to fully and adequately summarize them.

Ultimately, all the obtained results, as well as the theoretical and contextual considerations in this dissertation allow for the separation of proprietary migration systems. Firstly, spatial (related to the ethnic composition of mobility in a given region) and functional systems (superimposed over the spatial systems, referring to the migration function as its realized by a given region in the scale of Europe) can be pointed out. Next in line, it is necessary to indicate external systems based on their repeatability and general meaning of certain phenomena for the problems discussed at work. Two such systems can be distinguished: economy and politics. Due to the fact that both these systems overlap and influence each other, they form a broader development system in which the issues of development of migration trends and mechanisms of socio-economic development are combined. While external systems provide some general rules for migration, there are exceptions to them in the form of systems that can be described as convention-based. They are based on spatial and functional systems as well as three paths related to adaptation / attitudes to immigrants: cultural, political and related to a development cycle. A jointly differentiated force of these element conspires to create specific patterns of behaviour, development and responses to the phenomena of the outside world that are characteristic for particular regions, which in turn creates the aforementioned conventions.

The work also includes a comprehensive Annex, in which selected methodological issues have been developed. The CD attached to the dissertation contains extended operationalization of variables or additional information about them as well as all the results regarding correlation, analysis of variance and multivariable regression.

Łódź, 20.04.2018

Juliusz Adamczuk

UNIwersytet Łódzki
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny

Jakub Krzysztof Adamski

STRESZCZENIE

Adaptacja i postrzeganie imigrantów w państwach europejskich. Studium porównawcze

Praca doktorska napisana pod kierunkiem
dr hab. prof. nadzw. UL Tomasza Ferency
w Katedrze Socjologii Sztuki i Edukacji

Łódź 2018

Celem rozprawy jest zidentyfikowanie zmiennych wpływających na poziom zaadaptowania imigrantów do społeczeństwa przyjmującego oraz kształtowanie się nastawienia autochtonów wobec obcokrajowców w Europie. Istotną częścią jego realizacji jest zgłębienie w jaki sposób, na oba te zjawiska, oddziałują konteksty: czasowy i przestrzenny oraz cały układ związków historycznych i politycznych, w który są one uwikłane. Innymi słowy wywód koncentruje się na zbadaniu, w możliwie kompleksowy sposób, przebiegu procesu integracji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym, biorąc pod uwagę perspektywę zarówno ludności lokalnej jak i napływowej, a także wielowątkowość, wielowymiarowość, wielopoziomowość i zmienność czasową i przestrzenną tego zjawiska.

Wybór takiego problemu badawczego wynika z przemian, które dokonały się na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat w Europie w odniesieniu do mobilności ludności. Jako przykłady można wymienić: rozszerzenia Unii Europejskiej (w tym największe z roku 2004), zmiany wzorców i kanałów migracji, zamachy terrorystyczne i wzmagającą się w związku z tym niechęć do obcokrajowców, wzrost znaczenia problematyki migracji w świadomości Europejczyków a także wiele innych zjawisk i procesów kształtujących skład etniczny kontynentu generujący nowe napięcia i wyzwania. Jednocześnie społeczeństwa europejskie borykają się z problemami demograficznymi i odmiennym zapotrzebowaniem na różne kategorie pracowników. Trudności te mogą zostać rozwiązane przez przyciągnięcie ludzi z zagranicy. Oznacza to, iż migracja jest istotnym elementem wspomagającym rozwój współczesnych społeczeństw europejskich – zresztą – zawsze pełniła ona taką. W związku z tym migracja wydaje się być stałym i koniecznym elementem życia w Europie, a wieloetniczność państw znajdujących się w jej obrębie stanowi często przyczynę niechęci i napięć między rdzenną ludnością a obcokrajowcami, co podkopuje ład i spójność społeczną, a także wzmacnia niepewność i może skutkować utratą korzyści wynikających z podejmowanej mobilności. Tym samym istotne staje się poznanie, źródła powstawania ewentualnych obaw i niezrozumienia, tego co wywołuje demotywację do integracji, a także jakie są wzajemne potrzeby i oczekiwania obu subpopulacji. Rozprawa ma pomóc zgłębić te kwestie przy uwzględnieniu ich zróżnicowania opierającego się na kryteriach czasu, przestrzeni, poziomu analizy etc.

W tym miejscu warto dodać, iż realizacja celu opiera się na badaniu ilościowym pod postacią korelacji, analiz wariancji i analiz regresji wielozmiennowej, przeprowadzonych na danych zgromadzonych w ramach Europejskiego Sondażu Społecznego (*European Social*

Survey) oraz innych baz danych tworzonych np. przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*OECD*) czy Bank Światowy (dla analiz poziomu makro). Wybór ten podyktowany jest potrzebą uwzględnienia w badaniach ludzi pochodzących z różnych państw Europy oraz możliwością wyodrębnienia różnych subpopulacji przy jednoczesnym podziale wedle wskazanych wcześniej czynników różnicujących (np. kontekstu czasowego i przestrzennego). Jednocześnie zaś bazy musiały uwzględniać zmienne dotyczące wielu wymiarów rozwoju państwowego i życia społecznego, aby uzyskać pożądaną kompleksowość analiz.

Mając tak zarysowany ogólny kontekst w jakim powstała rozprawa, należy przejść do nieco bardziej szczegółowego omówienia jej treści, w tym uzyskanych wyników.

Pierwszy rozdział pt. „Adaptacja i nastawienie do imigrantów – rozważania teoretyczne” dotyczy dwóch najważniejszych, z punktu widzenia celu rozprawy i analiz mających go zrealizować, kategorii analitycznych, mianowicie: adaptacji imigrantów i nastawienia do imigrantów wykazywanego przez ludność autochtoniczną. W pierwszej kolejności omówione zostały kwestie definicyjne związane z rozumieniem pojęcia *adaptacja*. Następnie uwaga w rozdziale skupia się na teorii akulturacji i adaptacji Johna Berry’ego. Stanowi ona teoretyczny grunt zarysowujący szeroko pole badawcze w studiach nad wchodzeniem przybyszów w nowe społeczeństwo, prezentując z jednej strony cztery strategie akulturacyjne, z drugiej zaś cztery podejścia społeczeństwa przyjmującego do przybyszów. Ostatecznie, jak wspomniałem, Berry dostarcza ogólnych ram dla badań nad akulturacją (a także adaptacją). Kolejna część rozdziału dotyczy natomiast rozszerzenia siatki pojęciowej związanej z procesem akulturacji i adaptacji, np. o pojęcia: asymilacji, integracji, inkorporacji. Co więcej, pojawiają się w tym miejscu również rozważania odnoszące się do typologizacji procesu przystosowywania się imigrantów do nowych warunków społecznych w postaci koncepcji, np.: *asymilacji selektywnej* czy *linearnej*, a także wyodrębnienia różnych wymiarów w jakich proces adaptacji może zachodzić, np.: strukturalnego, ekonomicznego, kulturowego, politycznego etc. Ostatnia część tego rozdziału przybliży teorie mające wyjaśniać od czego zależy nastawienie ludności lokalnej do przybyszów. Rozważana jest tutaj przede wszystkim *teoria zagrożenia grupowego* i formułowane w nawiązaniu do niej hipotezy (np. *obciążenia fiskalnego*), ale przywołana zostaje również *teoria kontaktu*.

Rozdział drugi, pt. „Ramy historyczne i teoretyczne migracji” Składa się z dwóch, powiązanych ze sobą części. Pierwsza z nich przedstawia historię migracji wewnątrz europejskich

oraz migracji między Europą a koloniami zamorskimi. Omówienie to rozpoczyna się od XVII wieku, od przybliżenia zjawiska kolonializmu, a kończy się na przełomie XX i XXI wieku. Zakreślony okres posiada wewnętrzną periodyzację, jednakże w tym miejscu warto tylko zaznaczyć, iż do czasu międzywojnia przepływy wewnątrzkontynentalne i międzykontynentalne omawiane są osobno, a reszta opisu koncentruje się już na kontekście Europejskim. Rozważania nt. historii zostały zorganizowane w taki sposób, aby możliwe stało się prześledzenie rozwoju najistotniejszych zjawisk (np. kolonizacji, industrializacji, urbanizacji), które stały się przyczyną nowych typów migracji (np. sezonowych, łańcuchowych), podejść do imigracji (np. systemu *gastarbeitskiego*), systemów migracyjnych (np. między Hiszpanią i Francją) oraz polityk imigracyjnych (np. polityki białej Ameryki). Omówienie migracji po okresie II wojny światowej porusza natomiast z jednej strony problematykę nowych trendów w mobilności międzynarodowej (np. przemiany krajów Europy Południowej w kraje imigracyjne), ale także konsekwencje wcześniej omówionych okresów (np. napływ imigrantów z byłych kolonii). Najważniejsze jednak, że rozdział ten pokazuje skąd wzięły się zjawiska istniejące współcześnie w obrębie migracji międzynarodowej, dostarczając w ten sposób podstaw do interpretacji uzyskanych w analizach wyników. Druga część tego rozdziału zawiera przegląd teorii mających wyjaśniać, w jaki sposób migracja powstaje, rozwija się i trwa. Do pierwszej grupy teorii należą: *neoklasyczna teoria migracji*, *nowa ekonomika migracji*, *teoria dwudzielnego (i segmentowego) rynku pracy*, *teoria zależności* i *teoria systemów-światów*, a do drugiej: *teoria sieci migracyjnych*, *teoria przestrzeni transnarodowych*, *teoria kumulatywnej przyczynowości*, *teoria instytucjonalna*, a także *teoria systemów migracyjnych*. Warto dodać, iż teorie te wyrosły na styku różnych dyscyplin naukowych, np.: geografii, ekonomii i socjologii. Co więcej, ich podziału można dokonać również na inne sposoby, mianowicie daje się na nie spojrzeć z perspektywy poziomu, którego dotyczą, np. *teoria systemów-światów* związana jest z przyczynami poziomu makro, natomiast *nowa ekonomika migracji* nawiązuje do poziomu mikro (rodzin). Należy podkreślić, iż wiele z tych teorii odnosi się do wspomnianych wcześniej rozważań historycznych i wynika z czasów, w których powstawały oraz zachodzących wówczas zjawisk. Rozdział kończy się przeglądem wyzwań stojących przed studiami nad współczesnymi migracjami oraz omówieniem postulatów związanych z: *kwestią holizmu teorii migracji*; *potrzebą przewyższania dychotomii*; *niedostatkami, niespójnościami i brakami pola badawczego migracji*; *niezdolnością do wyjaśnienia niektórych kluczowych kwestii związanych z procesem migracji*. Krótki komentarz

dotyczy również nowych podejść syntetyzujących i wymagań przed nimi stawianych. Warto w tym miejscu dodać, iż w rozprawie wzięte zostały pod uwagę postulaty formułowane w literaturze przedmiotu, do których należą konieczność: uwzględnienia kontekstu politycznego, prowadzenia badań na wielu poziomach jednostek analitycznych, dokonywania porównań między krajami i jednostkami czasu, a także odniesienia się do istniejących już teorii.

Jak zostało podkreślone jeden z postulatów formułowanych względem pola badawczego studiów na współczesnymi migracjami stanowi konieczność włączenia do rozważań kontekstu politycznego. Rozdział trzeci zatytułowany: „Polityka migracyjna – formalny kontekst mobilności międzynarodowej” w całości został poświęcony właśnie kwestiom politycznym, a zważywszy, że rozprawa dotyczy Europy, większość uwagi skupiona jest na działalności podejmowanej w ramach UE. W pierwszej kolejności zostały w nim poruszone kwestie terminologiczne związane z polityką imigracyjną, społeczną, integracyjną etc., a następnie dokonany został przegląd klasycznych modeli polityki imigracyjnej i społecznej. Rozważania te stanowią punkt wyjścia do kolejnej części rozdziału, w której zaprezentowany jest nowy model w polityce europejskiej dotyczący imigracji, oparty w dużej mierze na doświadczeniach państw Europy Południowej. Charakteryzuje się ona militaryzacją i skupieniem na ochronie granic UE (wynikającymi ze wzrostu znaczenia przepływów uchodźczych i nieregularnych), związaniem możliwości integracyjnych z posiadanymi uprawnieniami, skupieniem się na migracji tymczasowej i sezonowej, silną mediatyzacją imigracji i wysokim stopniem upolitycznienia tego zjawiska. Problemy pojawiające się w tym regionie UE i jej ogólna słabość w obliczu trudności związanych z mobilnością międzynarodową, wymuszają skierowanie uwagi ku prowadzonym przez nią działaniom nakierowanym na migrację. W pierwszej kolejności dokonany został przegląd ewolucji podejścia programowego UE do zarządzania mobilnością, włącznie z identyfikacją podmiotów w nie zaangażowanych i przybliżeniem rozdziału kompetencji między samą UE i państwami członkowskimi. Problematyka zarządzania przepływami ludności daje się sprowadzić do dwóch rozbudowanych wątków, mianowicie: jaka jest wewnętrzna organizacja podejmowanych inicjatyw i realizowanych zadań oraz jakie działania podejmowane są w kontaktach między UE a podmiotami zewnętrznymi. Jedynie tytułem przykładu można dodać, że do pierwszego z wymienionych zakresów należą np. trudności w podziale kompetencji i obowiązków między podmiotami UE lub w poszerzaniu świadomości opinii publicznej nt. migracji, do drugiej natomiast włączane są między innymi kwestie związane z negocjacją

różnego rodzaju porozumień z krajami trzecimi nt. wspólnej kontroli przepływów ludności (zwłaszcza tych o charakterze nieregularnym). Rozdział kończy się omówieniem, rozwijanej przez UE, polityki integracyjnej, wraz z opisem jej genezy, warunków i pewnych rozwiązań programowych. Podejście to stanowi istotny element współczesnego myślenia w Europie o adaptacji imigrantów i oddziaływaniu na nastawienie ludności lokalnej do przybyszów.

Trzy opisane powyżej rozdziały zamykają kwestię rozważań stanowiących podbudowę teoretyczną i kontekstualną rozprawy. Rozdział czwarty, pt.: „Metodologia badania”, jest w całości poświęcony zagadnieniom metodologicznym, wspólnych dla kolejnych rozdziałów empirycznych. Obejmuje on w pierwszej kolejności przedstawienie głównego problemu badawczego poruszanego w pracy, a także celów badania oraz związanych z nimi pytań szczegółowych. Następnie sformułowane zostają wymagania stawiane danym, które pozwoliłyby na przeprowadzenie analiz zmierzających do realizacji celów badania. Wiele uwagi poświęcono procedurze wyboru bazy danych, zakończoną ostatecznie decyzją o wykorzystaniu Europejskiego Sondażu Społecznego (*European Social Survey*), co umożliwiło jednocześnie zdefiniowanie czynników mogących różnicować uzyskane wyniki, tzn. analizy obejmują dwie jednostki czasu (rok 2006 i 2014) oraz 14 państw (zgrupowanych w 4 regiony kulturowe: Europę Zachodnią, Europę Centralną, Państwa Postkomunistyczne i Państwa Skandynawskie). Dalsza część rozdziału obejmuje operacjonalizację trzech głównych zmiennych latentnych: *otwartości na imigrantów*, *stosunku do imigrantów* oraz *poziomu adaptacji imigrantów*. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż ostatnia z wymienionych zmiennych stanowi konstrukt autorski, w dużej mierze eksperymentalny, który ujmuje adaptację w postaci pojedynczej zmiennej. W związku z tym jej opisowi poświęcono najwięcej uwagi.

Rozdział piąty, pt.: „Migracja w kontekście makrostrukturalnym”, dzieli się na dwie części. W pierwszej kolejności dokonana została charakterystyka badanej zbiorowości z perspektywy podstawowych cech demograficznych, obejmujących rozkłady częstości dla: *plci*, *wieku*, *miejsca zamieszkania*, *wykonywanego zawodu*, *wykształcenia* i *lat spędzonych na emigracji* (w przypadku imigrantów), a także informacje nt. pochodzenia populacji imigracyjnej (przedstawione dla całej próby i poszczególnych regionów kulturowych). Druga część rozdziału dotyczy korelacji. Na początku przybliżono warunki jakie muszą spełniać dane, aby możliwe stało się przeprowadzenie analiz, co ostatecznie zwieńczone jest wyborem dodatkowych (poza ESS) baz danych m.in.: Banku Światowego i *OECD*, a także wskaźników makroekonomicznych,

makrospołecznych i politycznych. W kolejnym kroku sformułowane zostają hipotezy badawcze oraz założenia stojące za stosowaną metodą statystycznej analizy danych. Dalsza część rozdziału zawiera prezentację interpretacji uzyskanych wyników, wraz z konkluzjami odnoszącymi się do hipotez i celów badawczych. Korelacje zostały przeprowadzone na poziomie makro, tzn. państw, dla głównych zmiennych latentnych oraz wskaźników poziomu makro, w obu jednostkach czasu.

Rozdział szósty, pt.: „Migracja w perspektywie cech demograficznych”, dotyczy analiz wariancji. Jako pierwsze przedstawione zostają kwestie dotyczące danych i zmiennych użytych w analizach, a także hipotezy i założenia stojące za rozważaną metodą statystycznej analizy danych. Podobnie jak w przypadku korelacji, dalsza część rozdziału zawiera interpretacje uzyskanych w analizach wyników i kończy się weryfikacją hipotez i odniesieniem do celów badania. Analizy wariancji zostały przeprowadzone na poziomie mikro, tzn. jednostek, dla głównych zmiennych latentnych oraz podstawowych cech demograficznych wskazanych przy charakterystyce zbiorowości (z uwzględnieniem *dochodu* i pominięciem pochodzenia imigrantów), w obu jednostkach czasu, dla całych subpopulacji.

Rozdział siódmy, pt.: „Migracja w kontekście mikrostrukturalnym”, dotyczy analiz regresji wielozmiennowej. Ponownie, w pierwszej kolejności przedstawione zostają kwestie metodologiczne: wybór i opis predyktorów oraz konstrukcja modeli regresyjnych mających wyjaśniać poziomy głównych zmiennych latentnych, a także założenia stojące za wybraną metodą i hipotezy badawcze. Dalsza część rozdziału obejmuje interpretację uzyskanych wyników oraz konkluzje dotyczące hipotez i celów badawczych. Analizy regresji zostały przeprowadzone na poziomie mikro, tzn. jednostek, dla głównych zmiennych latentnych oraz predyktorów tematycznych wyodrębnionych na podstawie rozważań zawartych w poprzednich rozdziałach, w obu jednostkach czasu, dla całej próby i czterech regionów kulturowych.

W ramach zakończenia pracy dokonane zostało zbiorcze podsumowanie i interpretacja wszystkich wyników. Finalne wnioski zostały omówione z perspektywy systemowej.

W zakresie najbardziej ogólnego podsumowania wyników przeprowadzonych badań należy stwierdzić, iż zmienne pozostające w związku lub wpływające na poziom głównych zmiennych latentnych są silnie zależne:

- od kontekstu czasowego, co przejawia się w znaczących różnicach w wynikach między rokiem 2006 i 2014. Największe znaczenie w tym zakresie mają wystąpienie kryzysów

ekonomicznych, wzrost znaczenia kwestii migracji w świadomości społeczeństw europejskich, proces rewizji polityk integracyjnych w poszczególnych regionach.

- od kontekstu przestrzennego, co widoczne jest w postaci specyfiki regionalnej. Charakterystyka poszczególnych regionów w zakresie zmiennych wpływających na poziom głównych zmiennych latentnych jest silnie osadzona w historii migracji na danym obszarze, położenia geopolitycznego, a także innych cechy, przykładowo:
 - Europa Centralna, wydaje się nastawiona najbardziej utylitarnie względem migracji, aczkolwiek widoczne są przejawy rewizji polityki integracyjnej. Podobnie imigranci, wykazują się w tym przypadku raczej instrumentalnym podejściem w zakresie adaptacji.
 - Państwa Skandynawskie mają silnie ideologiczne i kulturowe podejście do kwestii nastawienia do imigrantów. Proces adaptacji wydaje się w tym przypadku wygładzony i związany z wzajemną akceptacją autochtonów i przybyszów.
 - Państwa Postkomunistyczne charakteryzują się widocznym brakiem podstaw do zbudowania skonkretyzowanego nastawienia do przybyszów (zapewne z powodu braku doświadczeń z obcą etnicznie migracją), którzy biorąc pod uwagę względy historyczne i uzyskane rezultaty, są niemalże autochtonami, a ich adaptacja zdaje się nie podlegać wzorcom obecnym w innych regionach. Co ciekawe, nastawienie do imigrantów wydaje się być odzwierciedlone, tzn. oparte na dyskursie międzynarodowym raczej niż faktycznych doświadczeniach.
 - Europa Zachodnia ma zdecydowanie najdłuższą tradycję migracyjną, w której adaptacja przybyszów pozostawiona jest logice rynku, a zatem imigranci własnym wysiłkiem muszą się w pełni zintegrować. Jest to widoczne w różnorodności zmiennych, mających znaczenie dla *poziomu zaadaptowania imigrantów*. Jednocześnie nastawienie do przybyszów jest silnie zależne od ogólnych trendów i problemów, a zatem od napięć etnicznych i kryzysów ekonomicznych, a także rewizji podejścia do integracji.
 - Warto dodać, iż widoczne są różnice między regionami, w których integracja jest silnie zależna od logiki rynkowej, a tymi mającymi inną specyfikę. Ujawnia się tutaj kwestia tego, kto ponosi szeroko rozumiane koszty adaptacji, co związane jest z potrzebami i oczekiwaniami obu subpopulacji.

- od jednostek analizy, ponieważ, przykładowo *otwartość na imigrantów* jako zmienna funkcjonuje lepiej na poziomie analiz makro a gorzej na poziomie mikro, podczas gdy *stosunek do imigrantów* jest w większej mierze wyjaśniany na poziomie jednostkowym, a na poziomie makro koreluje gorzej niż *otwartość na imigrantów*. Ponadto w analizach regresji predyktory o charakterze ekonomicznym mają stosunkowo niską siłę oddziaływania, a jednocześnie w korelacjach ich znaczenie jest dobrze widoczne.

Ogólnie można zauważyć, iż na poziomie korelacji wpływ na nastawienie do imigrantów mają, w przeważającej mierze, wskaźniki dotyczące bezrobocia/zatrudnienia w roku 2014, co jest efektem kryzysów ekonomicznych (związki te są nieobecne w roku 2006). Ponadto nastawienie do imigrantów zdaje się mieć znaczenie dla kształtowania korzystnych uregulowań nakierowanych na imigrantów, jednakże, jedynie *otwartość na imigrantów* jest istotnie i silnie związana z *poziomem adaptacji imigrantów*. W przypadku poziomu adaptacji imigrantów największe znaczenie na poziomie makro mają wskaźniki świadczące o zamożności danego kraju, ale tylko w roku 2006. Natomiast w roku 2014 najwięcej istotnych statystycznie i silnych związków występuje ze Wskaźnikiem Rozwoju Społecznego i jego indeksami oraz indeksem *MIPEX* (dotyczącym uregulowań związanych z polityką integracyjną) i jego wymiarami. W obu jednostkach czasu znaczenie mają natomiast kwestie bezrobocia/zatrudnienia.

Na poziomie mikro widać jak silnie poziomy głównych zmiennych latentnych zależne są od cech osobistych badanych (wyjaśniających często powyżej 20% wariancji w modelach finalnych). W przypadku imigrantów największe znaczenie zdają się mieć cechy demograficzne, zwłaszcza zaś *lata edukacji* (wykształcenie), *wiek* i *lata spędzone na emigracji*. Zmienne tematyczne odgrywają mniejszą rolę chociaż nadal widać wpływ *stosunku do instytucji* oraz wartości o charakterze aktywnym. W przypadku autochtonów sytuacja wygląda odwrotnie – spośród cech demograficznych liczą się jedynie *lata edukacji* (a w przypadku *otwartości na imigrantów* również *wiek* – co wskazuje na pewne resentymenty w tym względzie), natomiast widocznie zarysowują się dwie ścieżki kształtujące nastawienie do przybyszów: kulturowa i polityczna. Pierwsza oparta jest na wartościach o charakterze pasywnym, a druga na *opinii o kondycji państwa* i poglądach politycznych, które są predyktorami tematycznymi.

Tak jak zaznaczyłem, są to jedynie przykładowe i bardzo ogólne wyniki analiz związane z celami badania i pytaniami badawczymi. Zależności i związków jest więcej a ich interpretacje są rozbudowane i często oparte na rozważaniach historycznych i kontekstualnych. Ze względu na

eksploracyjny charakter badań, hipotezy badawcze odnoszą się do specyfiki metod, stąd też ich ilość i charakter uniemożliwiają ich w pełni adekwatne streszczenie.

Ostatecznie, wszystkie uzyskane wyniki i rozważania teoretyczno-kontekstualne prowadzone w pracy pozwalają na wyodrębnienie autorskich systemów migracyjnych. W pierwszej kolejności daje się wskazać na systemy przestrzenne (związane ze składem etnicznym mobilności w danym regionie) i funkcjonalne (nadbudowane nad systemami przestrzennymi, dotyczą funkcji migracyjnej realizowanej przez dany region w skali Europy). W dalszej kolejności należy wskazać systemy zewnętrzne bazujące na powtarzalności i ogólnym znaczeniu pewnych zjawisk dla omawianych w pracy problemów. Można wyróżnić dwa takie systemy: ekonomię i politykę. Ze względu na fakt, iż oba te systemy zachodzą i wpływają na siebie, tworzą one w istocie szerszy system rozwoju, w którym łączą się kwestie rozwoju trendów migracyjnych i mechanizmów rozwoju społeczno-ekonomicznego. O ile systemy zewnętrzne dostarczają pewnych ogólnych reguł dotyczących migracji, o tyle istnieją od nich wyjątki w postaci systemów, które można określić jako konwencyjne. U ich podstaw znajdują się systemy przestrzenne i funkcjonalne a także trzy ścieżki związane z adaptacją/nastawieniem do imigrantów: kulturowa, polityczna i cyklu rozwojowego. Łącznie zróżnicowana siła oddziaływania tych elementów składa się na określone wzorce zachowania, rozwoju i reagowania na zjawiska świata zewnętrznego charakterystyczne dla poszczególnych regionów, co tworzy wspomniane konwencje.

Praca zawiera również obszerny Aneks, w którym rozwinięte zostały wybrane kwestie metodologiczne. Na dołączonej do pracy płycie CD znajdują się rozszerzona operacjonalizacja zmiennych lub dodatkowe informacje na ich temat oraz wszystkie wyniki dotyczące korelacji, analiz wariancji i regresji wielozmiennowej.

Łódź, 20.04.2018

Yakub Alanchi